

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اخوان المسلمین، هفتاد سال دعوت و تربیت و جهاد

تالیف: دکتر یوسف القرضاوی

شیخ یوسف القرضاوی در مقدمه کتاب «اخوان المسلمین، هفتاد سال دعوت و تربیت و جهاد» دلیل تالیف این کتاب را دو مناسبت مهم بیان می کند. سپری شدن هفتاد سال شمسی یا میلادی (هفتاد و دو سال هجری قمری) بر تاسیس «جماعت اخوان المسلمین» در سال ۱۹۲۹ و همچنین گذشت پنجاه سال از شهادت امام حسن البنا در سال ۱۹۴۸. قرضاوی می گوید: «با توجه به درخواست دوستان که چرا در مورد اخوان مطلب منصفانه ای را نمی نویسی که به اتهامات کینه توزان پاسخ دهد و واقعیت ها را بیان کند؟ بر خود لازم دانستم که دست بر قلم ببرم و مطالب کتاب را نگارش نمایم، تا غبار نشسته بر چهره اخوان را پاک کنم و تا حدودی حقیقت اهداف و راهکارها و اصول و مبانی و ویژگی هایش را روشن نمایم. در مورد عملکرد و راهی را که در پیش گرفته و ثمرات و آثار و سختی هایش اشاراتی داشته باشم و به تهمت هایی که به آن نسبت می دهند پاسخ بدهم. در این ارتباط محور را دیدگاه ها و مواضع امام شهید حسن البنا موسس نهضت قرار می دهیم.

«اخوان جماعتی است که در بیش از ۷۰ کشور دنیا حضور دارد. شعار همیشگی جماعت "قانونمان قرآن و پیشوایمان پیامبر (ص) است" می باشد. من در اینجا به عنوان یک تاریخ نگار حرفه ای از اخوان سخن نمی گویم و کار من بیان مطالب تقریباً مختصری است که به برخی از پرسش ها پاسخ می دهد و پاره ای از ابهامات را برطرف مینماید.»

بخش اول:

اخوان المسلمین، نهضتی برخوردار از اصول متکامل

قرضاوی اصول و مبانی هفتگانه ای را بیان می کند که در هر نهضت موفق و حرکت پیشگام وجود دارد :

- ۱- نیاز به حضور آن نهضت وجود داشته باشد تا خلاء موجود را پر کند.
- ۲- دارای تمایز با دیگر حرکت ها بوده و شخصیت و ویژگی های آن مشخص و واضح باشد.
- ۳- از رهبری آگاه، خردمند، آشنا به راهکارها و اهداف آن برخوردار باشد.
- ۴- دارای پیروانی صادق، آگاه و مرتبط با هم، مومن به پیام و رسالت آن، باشد.

- ۵- دارای اهداف روشن، بدون ابهام، غبار و تزلزل باشد.
- ۶- از وسائل مشخص برای تحقق اهداف برخوردار و مراحل و گام های آن باید روشن باشد.
- ۷- در ارتباط با مسائل مهم و حساس دارای موضع گیری های روشن، مستدل و بدون ابهام باشد.

قرضای بعد از اشاره به این اصول و مبانی، توضیح می دهد که اخوان المسلمین همه ی این اصول و مبانی برخوردار است.

۱- نیاز مبرم به وجود این نهضت و دعوت

قرضای معتقد است، یکی از رموز موفقیت اخوان المسلمین، پیدایش و تاسی آن در زمان مناسب بود. در اوضاعی که ممالک اسلامی یکی پس از دیگری به اشغال بیگانگان در آمده و پس از جنگ جهانی اول استعمارگران زمام همه ی امور آن ها را به دست گرفته بودند.

از طرفی خیمه ی خلافت عثمانی در سال ۱۹۲۴ فرو ریخته بود و حکومتی واحد به صورت کشورهای کوچکی و امت اسلامی به صورت ملت های کوچک درآمدند. سقوط خلافت در سال ۱۹۲۴ میلادی یکی از بزرگ ترین فاجعه های بود که در تاریخ امت اسلامی روی داد و وجود و ارکان آن را به لرزه در آورد. می توان آن را با وارد شدن صلیبی ها به بیت المقدس و تاتارها به بغداد در گذشته مقایسه نمود.

در این زمان بود که قوانین وضعی که در رکاب استعمار وارد ممالک اسلامی شده بود، جایگزین شریعت اسلامی گردید. یکی از مواردی که نیاز به نهضتی نوین را تجسم می بخشید همان طور که امام حسن البنا بیان داشته است، تهاجم دشمن بر ممالک اسلامی بود. به طوری که کشورهای غربی، از طریق وابسته کردن اقتصاد کشورهای اسلامی به اقتصاد خودشان، حق دخالت اقتصادی را برای خود ایجاد کردند، با تاسیس مدارس و دانشگاه ها نهال شک و شبهه را در اندیشه مسلمانان کاشتند و ارزش های غرب را نهادینه کردند. این تهاجم خطرناک تر از تهاجم سیاسی و نظامی بود. ممالک اسلامی را از نظر تاثیرپذیری از تمدن مادی غرب، می توانیم به سه دسته تقسیم کنیم:

۱) ممالکی که تا اعماق اندیشه، تحت تاثیر این پدیده قرار گرفته اند. وضعیت کشورهای ترکیه و مصر اینگونه است.

۲) ممالکی که در مظاهر رسمی، از تمدن غرب متاثر شده اند ولی در عقاید و مشاعر دین، مغلوب این تمدن نشدند. کشورهای مثل ایران و کشورهای شمال آفریقا در این دسته هستند.

۳) ممالکی که تنها قشر روشنفکر و حاکم تحت تاثیر تمدن غرب بوده اند نه مردم عادی. مانند کشورهای سوریه و عراق، حجاز و شبه جزیره عربستان و بقیه ممالک اسلامی.

تصویر شرایط و واقعیت حاکم بر کشور مصر و میهن عربی و اسلامی ضرورت دارد تا معلوم گردد تاسیس دعوت و نهضت توسط حسن البنا هم واجب و هم ضروری بوده است. واجبی برگرفته از دین و ضرورتی که واقعیات آن را می طلبید. در چنین شرایطی که در مصر و بقیه ممالک اسلامی بود نیاز مبرم به نهضت و دعوت اخوان المسلمین به وجود آمد و اخوان المسلمین متولد شد تا نهضتی بیدارگر و آزادی بخش برای همه مسلمانان باشد.

۲- هویت مشخص و آشکار در عین تفاوت:

قرضاوی در این قسمت توصیفات حسن البنا را راجع به نهضت یادآوری میکند، مبنی بر اسلامی بودن نهضت و دعوت به اسلامی که حکومت بخشی از آن و آزادی یکی از واجبات آن است.

بیان میکند که حسن البنا در مقاله «ماهیت اندیشه ما»، اخوان را صرفا دارای مسئولیت موعظه دادن یا داشتن نقش خیریه نمی دانست و معتقد بود که اخوان قابل تقلیل به یک حزب سیاسی نیست.

قرضاوی توضیح می دهد که اخوان المسلمین حرکتی پویاست و در توضیح اصطلاح حرکت اسلامی بیان می کند: به همان صورتی که اصطلاح تحریک اسلامی در هند بین جماعت اسلامی توسط ابوالاعلی مودودی گسترش یافت، اصطلاح حرکت اسلامی در مصر و بین جماعت اخوان، توسط حسن البنا به وجود آمد و رایج شد.

از نظر قرضاوی، مضمون دعوت و نهضت در دوره اخوان المسلمین و در مقطع حسن البنا با مرحله عروه الوثقی و در زمان سید جمال الدین اسد آبادی متفاوت است. در مرحله عروه الوثقی مضمون دعوت و نهضت ایجاد وحدت بین مردم مسلمان و تشکیل صف واحد علیه استعمار بود. درحالیکه در عصر حسن البنا مضمون دعوت ایجاد تحرک فکری در جهت فهم و شناخت، بیداری قلب در جهت روی آوردن به ایمان و تحریک اراده برای تصمیم گیری و به حرکت درآوردن اعضا برای کار و عمل بود.

قرضاوی معتقد است که حرکت اسلامی تلاشی مردمی، داوطلبانه، جمعی و سازمان یافته است و فعالیت های رسمی را ناتوان می داند.

اقدام اصلاحی و تجدیدی که حرکت اسلامی بدان اقدام نموده است در سه مورد که آن ها را در اولویت کاری خویش قرار داده و اصول و ارکان اساسی تجدید به شمار می آیند، تبلور پیدا کرده است:

(۱) سازماندهی پیشگامان مسلمان تا رهبری جامعه اسلامی را داشته باشند.

۲) ایجاد افکار عمومی اسلامی که مظهر پایگاه گسترده مردمی خواستار اجرای احکام اسلامی در همه زندگی باشند و حامیان مبلغان اسلام باشند.

۳) ایجاد فضای عمومی جهانی برای پذیرش امت اسلامی از طریق شناخت حقیقت تمدن اسلامی

۳- حسن البنا پیشوای مورد نظر

قرضاوی در این قسمت با توصیف شخصیت حسن البنا و ذکر اقدامات او متناسب با شرایط، وی را پیشوای مورد نظر اخوان معرفی می کند.

۴- سربازان و پیروان پاک باخته:

قرضاوی در این مورد ویژگی های پیشگامان نمونه اخوان و مثال هایی از اخلاق ایشان را می آورد. روش تربیتی حسن البنا را توضیح میدهد.

هر نهضت نیاز به پیروانی حقیقی دارد. حسن البنا به این موضوع ایمان داشت که چنان چه دوازده هزار نفر مومن از مومنین صادق و راستینی را که به خوبی تربیت شده و ایمانشان به وسیله عقیده و عبادت، و اخلاقشان به سبب استقامت و فضیلت، و عقلشان با آگاهی و معرفت، و جسمشان از طریق ورزش و آموزش های نظامی رشد و تکامل کافی یافته، داشته باشد، می تواند دریاها را به وسیله ایشان درنوردد و قله های بلند را فتح کند، به شرطی که به صورت مطلوب به ویژه از نظر ایمان، آن اهلیت لازم را پیدا کرده باشند. او برای این ایمان خود به حدیث نبوی تکیه کرده است: «هیچگاه دوازده هزار نفر به دلیل کمی تعداد مغلوب نمی شوند».

امام بنا دوازده هزار نفری را مد نظر دارد که ایمان و تربیتشان کامل گردیده باشد.

همچنین هدف او میلیون ها انسان، با ایمان و باور ضعیف و ضعیف تر نبود، زیرا یک بیمارستان پر از بیمار توانایی رویارویی با یک انسان قوی و سالم را ندارد و صد هزار دیوانه با یک عاقل و خردمند قابل مقایسه نیستند. کیفیت مهم است نه کمیت.

۵- وضوح و فراگیری در اهداف:

بنیانگذار جماعت از این موضوع اینگونه تعبیر میکند: ما در پی تربیت فرد مسلمان و خانواده، ملت، حکومت و امت اسلامی و تبلیغ رسالت آن در جهان هستیم.

برنامه و روش اخوان المسلمین دارای مراحل معینی و گام های مشخصی است. ما میدانیم که چه می خواهیم و با وسائل لازم برای تحقق این درخواست آشنایی داریم:

- ۱) ما در پی تربیت انسان مسلمان در اندیشه و عمل هستیم و این تکوین و تربیت فردی است.
- ۲) سپس به دنبال تربیت خانواده مسلمان در اندیشه و عمل هستیم. همان اندازه که به مرد اهمیت می دهیم، به زنان نیز توجه می کنیم.
- ۳) پس از آن در پی ایجاد ملتی مسلمان در همه ی زمینه های آن هستیم.
- ۴) به دنبال آن در اندیشه ایجاد حکومتی اسلامی که مردم با هدایت و رسالت اسلام به درستی آشنا کند هستیم.
- ۵) به دنبال آن تلاش خواهیم کرد که همه ی اجزای میهن اسلامی را که سیاست غرب آن را پاره پاره نموده به یکدیگر پیوند دهیم. پیمان های بین المللی که میهن اسلامی را به کشورهای ضعیف و کوچک تبدیل کرده قبول نداریم. (مصر، سوریه، عراق، حجاز، یمن، تونس، الجزایر، مراکش و ... همه میهن اسلامی هستند)
- ۶) در پی آن، در اندیشه آن هستیم که پرچم اسلام بر فراز ممالک اسلامی به اهتزاز درآید.
- ۷) سپس همراه با آن تلاش خواهیم کرد که پیام دعوت و رسالت اسلامی خود را به جهانیان برسانیم.

امام حسن البنا این موضوع را بیان می فرمود که: اخوان المسلمین برای دستیابی به اهداف کوتاه مدت و بلند مدت تلاش می کند؛ اهداف کوتاه مدت همان تلاش برای پیوستن فردی به جماعت و در واقع، ظهور جماعت در عرصه ی عملی اجتماعی است، اهداف بلندمدت که در آن باید به دنبال شرایط و فرصت های مناسب بود و همراه با انجام و ساماندهی و آمادگی لازم منتظر گذر ایام ماند.

گاهی امام حسن البنا اهداف اخوان را به اهداف عام و خاص تقسیم بندی می کرد و تحت عنوان «اهداف کلی ما» می فرمود: به خاطر داشته باشید که شما دو هدف اساسی را دنبال می کنید؛ اولاً آزادی میهن اسلامی از حاکمیت و سلطه بیگانگان، ثانیاً تلاش برای ایجاد نظام حکومتی اسلام در میهن اسلامی.

سپس ایشان به بیان مراتب اقدام و اعمالی که از برادری صادق انتظار می رود و از نظر فردی، اجتماعی، میهنی، اسلامی و جهانی لازم است انجام بگیرد، می پردازد.

- ۱) اصلاح نفس فردی
- ۲) تربیت خانواده مسلمان (تربیت همه اعضای خانواده)
- ۳) هدایت جامعه

۴) آزادسازی میهن اسلامی در همه عرصه های فکری و اجتماعی

۵) اصلاح حکومت

۶) بازگرداندن هویت بین المللی امت اسلامی

۷) الگو شدن برای جهانیان از طریق نشر اسلام

۶- وسائل مشخص و آشکار:

امام حسن البنا به شرح و بیان منظور خویش از وسائل اصلی و ثابت پرداخته و می فرماید:

وسائل ثابت و کلی ما عبارت است از تبلیغ دعوت با استفاده از همه ی وسائل ممکن برای آگاهی مردم به حقیقت دعوت و حرکت اسلامی و جلب افکار عمومی و همکاری مبتنی بر ایمان و عقیده آنان. پس از آن، گزینش عناصر صالح برای اینکه پایه های اندیشه اصلاح شود. در پی آن ورود به میدان مبارزه قانونی تا صدای دعوت در همه ی ارگان های رسمی سر داده شود. نامزدی شخصیت های اخوان المسلمین برای حضور در مجالس بر همین اساس است و تا زمانی که آن مجالس را از طرفداران خود پر کنند، ادامه دارد. بدین صورت امام حسن البنا به روشنی به مبارزه ی مسالمت آمیز و فعالیت قانونی برای رسیدن به هدف تمایل نشان میدهد.

یکی از ویژگی ها و راهکارهای مورد استفاده اخوان، برداشتن گام های حساب شده و مرحله بندی و پرهیز از پرش و عجله است. حرکت حساب شده و تدریجی و تکیه بر تربیت و وضوح گام هایی که در منهج اخوان المسلمین برداشته می شود بر این اساس است که ایشان بر این باورند که هر دعوت و نهضتی باید از سه مرحله عبور کند:

۱) آموزش و شناساندن و بیان مزایای اندیشه ی مورد نظر و تلاش برای رساندن آن به میان اقشار مردم

۲) سازماندهی و گزینش افراد توانا. که ساختار سه گانه ای برای این دارند: گردان ها، تیم های تحقیقی و گردشی،

آموزش رساله التعالیم با هدف تقویت افکار

۳) اجرا و عمل و سازندگی

جلوگیری از شتابزدگی :

امام حسن البنا در کنگره پنجم خطاب به برادرانی که شتابزده و احساساتی عمل می کردند با صراحت فرمودند: «صحیح است که گاهی راهی طولانی است، اما راه دیگری را جز این پیش روی خود نمی بینیم. شجاعت و اراده و مردانگی انسان به وسیله شکیبایی و ادامه راه و تلاش و فعالیت مستمر معلوم می شود. هرکس می خواهد میوه

درخت دعوت را پیش از رسیدن بچیند، برای او بهتر است که از نهضت و دعوت جدا شود و به دیگر گروه‌ها بپیوندد. شما با رسالت خود ماجرا جویی نکنید! سرمایه‌ها و پیروزی‌های به دست آمده را در معرض قمار و معامله قرار ندهید.»

باید فراموش ننماییم که میدان گفتار با میدان خیال و عرصه عمل با عرصه ی گفتار و میدان جهاد با میدان عمل و میدان جهاد حقیقی با میدان جهان ناصحیح متفاوت می‌باشد. بسیاری از انسان‌ها تنها می‌توانند سخن بگویند و اظهار نظر کنند. اما در میان آنها تعدادی اندک می‌توانند در میدان اقدام و عمل استوار باقی بمانند. هرگاه از میان شما برادران اخوانی سیصد «کتیبه» خود را از نظر روحی و معنوی به ایمان و عقیده و از جهت فکری به علم و فرهنگ و از نظر جسمی به وسیله ورزش و آموزش رزمی مجهز نمودند، در چنین شرایطی از من بخواهید که همراه شما دریاها را درنوردم و قله‌های بلند را به بلندای آسمان فتح کنم و همه ی ستمکاران را مورد تهاجم قرار دهم. این کار را به امید خداوند خواهم کرد. این فرموده پیامبر(ص) حقیقت دارد که: «هیچگاه دوازده هزار نفر از کمی تعداد مغلوب نمی‌شوند.»

۷- موضع گیری های روشن

در اینجا موضع گیری های اخوان در قبال مسائل مختلف مانند؛ توسل به قدرت نظامی، حکومت، قانون و قانون اساسی، گروه های سیاسی، گروه های اسلامی، غرب، وحدت، مسائل مصر و برگرداندن خلافت توضیح داده شده است که به اختصار به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

اخوان و حکومت

حاکمیت تعالیم و احکام اسلامی یکی از ارکان دعوت اخوان است و حکومت موضوعی مربوط به عقاید و اصول است نه مسائل فرعی و فقهی. تا وقتی که مسئولین حکومتی برای اجرای اوامر خداوند و احکام شریعت اقدام می‌کنند، اکتفای مصلحین مسلمان به موعظه توجیه پذیر است. اما در صورتی که وضع این طور است که تشریح اسلامی یک طرف و قانونگذاری عملی و اجرایی طرف دیگر باشد، کوتاهی مصلحین برای به دست گرفتن حکومت جرم و معصیتی بزرگ است و تلاش برای به دست گرفتن قدرت لازم و واجب است.

بر این اساس اخوان المسلمین، اگر کسانی در میان امت اسلامی باشند که بار این مسئولیت را بردوش بگیرند، پیروان اخوان به صورت سربازان و حامیان آن حکومت در خواهند آمد. اما اگر کسی یافت نشد، روش و راهکار حکومتی مورد نظر خویش را به کار خواهند گرفت.

امام حسن البنا پس از آنکه از ضرورت تقویت و تدارک معنوی مردم برای پذیرش حکومت اسلامی می گوید، اشاره می کند که اخوان المسلمین دوراندیش تر از آن است که در چنین حالتی که مردم قرار دارند بخواهد زمام حکومت را در دست بگیرد. بلکه به مدت زمان لازم برای تبلیغ و آموزش اصول و اندیشه و راهکارهای اخوان نیاز مبرم وجود دارد. امام بنا در ادامه می فرماید که اخوان المسلمین در هیچ یک از حکومت هایی که با آنان معاصر بوده اند، مشاهده نکرده که توانایی به دوش گرفتن بار مسئولیت حکومت را داشته باشد و لازم است امت اسلامی از این موضوع مطلع باشند و حقوق خود را از حکومت ها خواستار شوند و اخوان المسلمین از هیچ تلاشی دریغ نخواهد کرد.

اخوان و قوانین عادی

اخوان المسلمین هیچ گاه با آن قوانینی که مخل دستورات صریح دین اسلام است موافق نبوده و در هیچ شرایطی راضی نخواهد شد و از همه توان و امکانات خود برای جایگزینی شریعت اسلامی استفاده خواهد کرد.

اخوان و گروه های سیاسی

امام حسن البنا در رسائل خود در مورد حزب گرایی و احزاب سیاسی اظهار نظر کرده است. ایشان با حزب گرایی و احزاب مصر مخالفت نموده است. و علت مخالفت ایشان به پیامدهای نامطلوب و ایجاد تفرقه و پراکندگی در میان ملت مصر برمی گردد. احزاب موجود در مصر در مظاهر و امور شخصی با هم اختلاف دارند که به هیچ وجه مورد توجه و عنایت اخوان المسلمین نیست و دعوت و رسالت خود را که میراث رسول خداست، بسیار گرامی تر از این قضایا و منزلت های حزبی به شمار می آورد.

قرضاوی در این مورد معتقد است که زمان دیدگاه اجتهادی امام بنا در مورد ضرورت انحلال احزاب سیاسی و به وجود آوردن جبهه و ائتلافی واحد که بار مسئولیت آزاد سازی و اصلاحات را بر دوش کشد و از پراکندگی که تنها دشمنان از آن سود می برند، دوری کند به سر آمده است. رای امام بنا بر واقعیت احزاب سیاسی در زمان خود او و نیاز مردم مصر به وحدت و یکپارچگی همه نیروهای ملی برای رویارویی با اشغالگران انگلیسی قرار داشته است.

در مورد این موضوع دیدگاه ما با اجتهاد امام حسن البنا متفاوت است و تعدد احزاب سیاسی با تعدد مذاهب فقهی مشابهت دارد، زیرا هریک از مذاهب دارای اصول و دیدگاه های خاص خود هستند.

زمان و شرایط دچار تغییر و تحول می شوند و به دنبال آن اجتهاد و فتوا نیز باید متحول شود. اگر امام بنا سرکوب گری و خودکامگی حزب واحدی را علیه نیروهای مردمی و مخالفین میدید، اجتهادش را تغییر میداد.

اخوان و گروه های اسلامی

تعدد جماعت ها و گروه های اسلامی هیچ مانعی ندارد. اما تفاهم و تعاون بر همه ی این جماعت های اسلامی واجب شرعی است تا بتوانند کار یکدیگر را کامل کنند نه اینکه در اندیشه و عمل به تخریب دیگری بپردازند. و بر همه آنها لازم است که در مقابل مسائل حساس و سرنوشت ساز دارای موضع گیری مشترکی باشند و همچون ساختمانی پولادی هر یک دیگری را استوار و پا برجا نگاه دارد.

اخوان و برگرداندن خلافت

طبق گفته امام حسن البنا، اخوان المسلمین بر این باورند که خلافت رمز وحدت اسلامی و مظهر ارتباط میان ملت مسلمان است. یکی از شعایر و فرایض است که توجه به آن بر مسلمانان واجب است و اجرای بسیاری از احکام دین خداوند منوط به وجود پیشوا و خلیفه است. بدین صورت امام البنا در مورد قضیه خلافت دیدگاه خود را بر اساس فقه شریعت و معرفت واقعیت بیان نموده است.

قرضاوی بیان میکند که بنا به قول علما، خلیفه در زمینه اداره دنیا نایب رسول خداست و تحقق چنین چیزی به مقدمات و زمینه سازی بسیار نیازمند است. خلافت تنها یک واژه نیست، که بر زبان ها جاری شود و اشخاص به مناسبت هایی درمورد آن سخن بگویند.

بخش دوم:

ویژگی ها و تمایزهای جنبش اخوان المسلمین

۱- نگریستن به اسلام به عنوان یک دین فراگیر و همه جانبه

دعوت اخوان المسلمین اسلام را دارای چند بخش می دانست:

- ۱) توجه نفس و شخصیت انسان
- ۲) توجه به جامعه (اصلاح و ساماندهی)
- ۳) توجه به نظام حکومتی که از طریق شورا و عدالت گری آن را اصلاح کند.
- ۴) مربوط به امت بزرگ اسلامی (اصلاح وحدت و تعادل آن)

۵) اصلاح جهان

اسلام همچنان که به عبادت اهمیت می دهد به اداره امور جامعه و امت و حکومت نیز اهمیت می دهد. ایجاد حکومت و نظام حکومتی لازم است، به شرطی که مردم به تربیت کامل برسند.

اسلام همان گونه که خداوند آن را فرستاده و پیامبرش آن را ابلاغ فرموده، باید سیاسی هم باشد، زیرا تعالیم و شریعت آن شریعتی کامل و فراگیر و فقه و مقررات آن، همه ابعاد زندگی از طهارت تا بنیان گذاری حکومت و رهبری را شامل می شود.

البنا با اظهار مخالفت با بکارگیری اصطلاح اسلام سیاسی، می فرماید: «چنان چه اسلام چیزی به غیر از سیاست و اجتماع و اقتصاد و فرهنگ باشد، پس اسلام چیست؟»

۲- رویکرد ایجاد وحدت و هماهنگی و پرهیز از نزاع و تفرقه

امام البنا اصول بیست گانه ای داشت که بر اساس ایجاد الفت و پرهیز از تفرقه و پراکندگی نوشته شده بود تحت عنوان «اصول عشرين» که این ها بر پایه وحدت قرار دارد. قرضای در شرح این اصول با در نظر گرفتن نقاط اختلاف بین گروه های مختلف و با در نظر گرفتن گروه های مختلف اصول دیگری را به این اصول اضافه کرده است.

قرضای موانع سر راه وحدت را اینها میداند:

- ۱) اتفاق نظر در مورد هدف ها و مراتب و اولویت ها
- ۲) توافق بر روش و راهکارها و وسایل دستیابی به اهداف
- ۳) توافق راجع به رهبری و اطمینان خاطر به صداقت و شایستگی و توانایی آن برای به کارگیری آن وسایل.

به همین دلیل قرضای آرزوی وجود حرکت و نهضتی که همه ی حرکت ها و دعوت های اسلامی را درون خود قرار دهد، براساس منطق واقعیت، تحقق آن را بسیار بعید می داند و معتقد است متحد نمودن همه حرکت ها و گروه های اسلامی در یک قالب و ساختار ضرورتی ندارد و همکاری و هماهنگی گروه ها کافی است.

۳- توجه به سازندگی و بنیان تربیتی کامل و متکامل

مهم ترین عناصر تکوین و تربیت این سه مورد است:

- ۱) تغذیه فکری و عملی (فهم دقیق)
 - ۲) بیداری روحی (ایمان استوار): اخوان این مورد را از طریق مجلس و حلقه کتبیبه انجام می‌داد.
 - ۳) ارتباط برادری (محبت پایدار): اخوان این مورد را از طریق نهاد اسره که بر سه پایه تعارف (صفای برادری و اطلاع از حال همدیگر)، تفاهم (نصیحت کردن و نصیحت شنیدن)، تکافل (بار هم را به دوش کشیدن) استوار بود برقرار می‌کرد.
- نهاد اسره دارای دیدار و اجتماع هفتگی بود، جهت بررسی مشکلات شخصی افراد، بررسی مسائل اسلام و مسلمانان و مطالعه کتب سودمند.

بخش سوم:

دستاوردهای دعوت اخوان المسلمین

۱- پاره ای از دستاوردهای حرکت اخوان المسلمین

- در اینجا نمونه هایی از دستاوردهای اخوان در عرصه های مختلف فکر و اندیشه، تقویت عواطف و غیرت دینی، عملی و تربیتی، میدان جهاد، اقتصادی و خدمات اجتماعی توضیح داده شده که به اختصار به چند مورد اشاره می‌کنیم.
- ب) عرصه تقویت عواطف و غیرت دینی: در اینجا اهمیت فلسطین، مبارزه با برنامه های استعمار و خطر صهیونیسم و لزوم حمایت از همه امت بزرگ اسلامی در سراسر جهان مطرح می‌شود.
- ج) عرصه عملی و تربیتی: تجمع های اسره، کتبیبه، مخیم در این راستا بود.
- د) در میدان جهاد: در راستای واقعیت بخشیدن به اندیشه اسلامی و آزادسازی سرزمین های تحت استعمار است، که به عنوان مثال جهاد فلسطین و آزادی کانال سوئز نمونه ای از آن است.
- ه) عرصه اقتصادی: لزوم مبارزه با رباخواری و تاسیس بانک های اسلامی و احیای فقه معاملات در اینجا مطرح می‌شود.
- و) عرصه خدمات اجتماعی: بخش نیکوکاری و خدمات اجتماعی اخوان نمونه از این دستاوردهاست.

- قرضاوی دلایل مشروعیت فعالیت های خیریه را در مقابل استدلال مخالفان اردنی که مدعی بودند فعالیت های خیریه اقامه حکومت اسلامی را به تعویق می اندازد اینطور بیان می کند:
- ۱) انسان مسلمان سه نوع رابطه دارد. رابطه با خدایش که در قالب عبادت است، رابطه با جامعه اش که در قالب نیکوکاری و خیریه است و رابطه با دشمن اش که از طریق جهاد است. انسان مسلمان به نیکوکاری امر شده است و نمی توان در برابر انسان نیازمند گفت که من منتظرم تا حکومت اسلامی تاسیس شود.
 - ۲) وحدت فقط شفاهی و کتبی نیست. روش عملی و حل مشکلات مردم، تاثیرش برای وحدت بیشتر است.
 - ۳) بعضی افراد نمی توانند تبلیغ را به صورت گفتاری و نوشتاری انجام دهند ولی به صورت عملی، اقدامی و اجرایی میتوانند برای تبلیغ تلاش کنند.
 - ۴) خیریه جزء اهداف کوتاه مدت است تا هدف بلند مدت تحقق پیدا کند.

قرضاوی معتقد است که نمی توانیم همانند کسانی که انتظار مهدی موعود را می کشند و دست روی دست می نهند و هیچ کاری را انجام نمی دهند تا او بیاید و دنیایی را که پر از ستم و تباهی شده از دادگری و دینداری پر کند، ما نیز در انتظار اقامه حکومت اسلامی دست روی دست بگذاریم و منتظر بمانیم.

آیت الله خمینی چنین چیزی را عملاً مردود شمرد و برای ظهور مهدی (عج) از محل پنهان خویش منتظر نماند، بلکه برای اقامه ی نظام مبتنی بر ولایت فقیه که در غیاب مهدی، نایب و وکیل او به شمار می آید، اقدامات لازم را به عمل آورد.

به همین خاطر کارهای خدماتی و فعالیت های اجتماعی و مشارکت در رفع مشکلات مردم تا زمانی که خداوند شرایط را برای تحقق آن هدف بزرگ (تشکیل حکومت) فراهم نماید، عمل و اقدام درستی است.

۲- محنت ها و سختی های که برای اخوان پیش آمد

- تصمیم سرّی آمریکا، انگلیس و فرانسه برای انحلال اخوان در راستای خدمت به مولود نامبارک (اسرائیل) بود.
- ۱) نخستین محنت در زمان ملک فاروق (۱۹۴۸) بود که اولین انحلال اخوان اتفاق افتاد و حسن البنا به شهادت رسید.
 - ۲) محنت دوم در زمان کودتا (۱۹۵۴) بود که برای دومین بار اخوان المسلمین منحل شد.
 - ۳) محنت سوم در اکتبر ۱۹۵۴ و همزمان با ترور ناصر بود .

۴) محنت چهارم در ۱۹۶۵ بود که تعدادی از زنان اخوان بازداشت و زندانی و شکنجه شدند.

بخش چهارم:

پاسخ به پرسش‌ها و اتهامات غیر عادلانه

در اینجا به سؤالاتی در مورد دیدگاه اخوان المسلمین در قبال مسائل مختلف از جمله سیاسی کردن دین، مسیر مدرسه اصلاح‌گری، اقلیت‌های دینی (دشمنی با اقلیت‌ها)، خشونت طلبی، برقراری حکومت اسلامی، طرح تمدن اسلام، عقیده و تصوف پاسخ داده شده است که به برخی مختصراً اشاره خواهیم کرد.

اخوان المسلمین و سیاسی کردن دین

این اخوان نیست که دین را سیاسی کرده است، بلکه شارع و صاحب اسلام، یعنی خداوند متعال است که از طریق بیان احکام و تعالیمی در ارتباط با حکومت و سیاست آن را سیاسی نموده است. شاهد مثال: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا» (نساء ۵۸)

و

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا» (سوره نساء ۵۹)

و

«فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا» (سوره نساء ۶۵)

انسان مسلمان در حالی که در نماز و عبادت پروردگارش غرق گردیده است، می‌تواند در اعماق سیاست هم دخالت کند. ما این را در قنوت نماز یا دعاهایی که به خاطر رویدادهای مهم در نماز خوانده می‌شود، مشاهده می‌کنیم. نمازخوان می‌تواند و حق دارد که در نماز و قنوت علیه صهیونیست‌های متجاوز به فلسطین و صرب‌های جنایتکار که به قتل مردم بوسنی و کوزوو دست زدند و دیگرانی که به سرزمین و حرمت مسلمانان تجاوز کرده‌اند، دعا کنند.

اخوان المسلمین و خشونت طلبی :

قرضاوی ضمن نفی و محکومیت خشونت طلبی بیان می کند که: به جز جهاد مسلحانه، امت اسلامی به انواع دیگری از جهاد نیازمند است. جهاد به وسیله دعوت و تبلیغ رسالت و اقامه حجت یکی از آن مراتب است. میدان برای این نوع جهاد به صورتی که در گذشته سابقه نداشته از طریق روزنامه، مجله، کتاب، رادیو و ماهواره و اینترنت میسر است. اما به توانایی های علمی و تخصصی و فعالیت های شبانه روزی بسیار پر حجم نیاز دارد. این نوع جهاد، جهاد متناسب این عصر و زمان است.

اخوان المسلمین و برقراری حکومت اسلامی

در پاسخ به این سوال که چرا پس از سپری شدن هفتاد سال از نهضت اخوان المسلمین که شعار تشکیل نظام اسلامی را در طول آن سر داده است؛ نظامی که احکام آسمانی را بر زمینیان اجرا کند و تعالیم دین را بر زندگی مردم عملی نماید و جامعه اسلامی مطلوب را به وجود بیاورد، اما تاکنون چنین نظامی را که منادی آن هستید و برای برپایی آن تلاش میکنید، عملاً به وجود نیاورده اید؟

می گوئیم که برپایی حکومت اسلامی تنها هدف بیداری اسلامی نیست. حرکت اسلامی دارای اهداف متعددی است (تربیت فردی، خانواده، ملت مسلمان، ایجاد حکومت اسلامی و تحقق امت اسلامی) که برخی از آنها تحقق پیدا کرده و برخی هم عملی نشده است. در این مورد تردیدی وجود ندارد که اخوان المسلمین تا حدود زیادی به اهداف خود به ویژه در مورد تربیت فرد و خانواده و ملت مسلمان رسیده است.

از طرفی نباید فراموش کرد که در ایران حکومتی اسلامی بر اساس مذهب شیعه و حکومتی دیگر در سودان بر اساس مذهب اهل سنت تاسیس شده است و هیچ کس نقش و تاثیر حرکت اسلامی اخوان المسلمین را در برپایی آن انکار نمی کند. حتی حکومت شیعی ایران از اندیشه اخوانی متاثر بوده است.

از طرفی تلاش برای برپایی حکومت اسلامی با دولت مسلمان تنها مسئولیت اخوان نیست و این تلاش بر همه مسلمانان واجب است و همه باید این سوال را از خود بپرسند که چرا تاکنون نتوانسته اند حکومتی اسلامی تشکیل دهند؟

و مهم ترین موضوع این است که آنچه از انسان مسلمان انتظار می رود و شرعاً بر او واجب است، تلاش برای برپایی نظام و حکومت اسلامی و اجرای احکام شریعت الهی است. و انسان می تواند سعی و تلاش کند، ولی این قدرت و اختیار را ندارد که حتماً تلاش هایش نتیجه مطلوب را بگیرد. اخوان برای تشکیل حکومت اسلامی تلاش خود را کرده و میکند ولی هنوز این هدف محقق نشده است.

اخوان المسلمین و طرح تمدن اسلامی

در مورد اصول و مبانی فرهنگ و تمدن اسلامی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱) ایمان به مرجعیت اساسی و محوری قرآن و سنت رسول خدا(ص)
- ۲) دعوت به تجدید دین و اجتهاد در عرصه معرفت دینی توسط کسانی که در زمینه اجتهاد دارای شرایط لازم هستند.
- ۳) استفاده از همه مسالک و گرایش های اسلامی برای رفع مشکلات دنیای معاصر
- ۴) کنار گذاشتن معرفت های نادرست متعلق به عصر عقب ماندگی
- ۵) گزینش امور و مسائلی از تمدن غرب
- ۶) برنامه برای فرهنگ و تمدن اسلامی متعلق به همه امت اسلامی است ولی نقطه شروع آن در کشور مصر است.
- ۷) اولویت اقدام نهضت احیای تمدن اسلامی، تلاش برای آزادسازی میهن اسلامی است.
- ۸) میهنی که در آن حکومت اسلامی اقامه شود.
- ۹) تلاش برای برپایی جامعه ای پاک و پیشرو که شایستگی تعلق به اسلام را داشته باشد.
- ۱۰) یکی از اهداف طرح تمدن اسلامی، ایجاد وحدت در میان امت اسلامی است.
- ۱۱) طرح تمدن اسلامی از اصلاح فردی آغاز میشود و پس از آن است که اصلاحات خانواده و امت اسلامی در گام های مرحله بندی شده انجام می شود.
- ۱۲) طرح تمدن اسلامی همه تلاش خود را برای آگاهی های لازم به مردم و تربیت پیشگامانی توانا برای مبارزه سیاسی و رویارویی قانونی به کار می برد تا اینکه امت اسلامی از درون متحول شود.

بخش پایانی

در پاسخ به این سوال که چرا با اخوان المسلمین دشمنی می شود، بیان دو حقیقت دارای اهمیت فراوان است. اول اینکه جلب رضایت همگان هدفی دست نیافتنی است. حقیقت دوم این است که، هر پیامبری دشمنی داشته است. به ویژه جماعتی که راهی را در پیش گرفته و اصول و اهدافی را برای خویش معین نموده اند، امکان ندارد همه انسان ها از آنان راضی باشند.

رسانه های داخلی و خارجی که با اخوان دشمنی می کنند، برای نشان دادن چهره ای زشت از اخوان برای مردم کمک کرده اند و سعی داشته اند که مانع از آگاهی مردم از حقیقت دعوت اخوان شوند. عده ای هم هستند که بر اساس دشمنی با رسالت، تمدن، فرهنگ و ملت مسلمان با اخوان المسلمین دشمنی می کنند. و از گسترش نهضت آن دچار وحشت هستند.

به هر مقدار که اخوان سعی کند تا چهره ای مسالمت جو و آرام از دعوت خویش ارائه دهد و از خود تسامح نشان دهد، باب گفت و گو با دیگران را باز نگه دارد و راه اعتدال و میانه روی را در مواضع پیشه کند، از طرف تندروان مسلمان به تندروری و تضعیف اسلام متهم خواهد شد.

آنهایی هم که خود را به اسلام نسبت می دهند ولی نمی خواهند اسلام حاکمیت پیدا کند و دوست ندارند مسلمانان زمام امور خویش را در دست بگیرند و اعاده ی دولت خلافت را بر خلاف مصلحت خویش تصور می کنند، به این دلیل با اخوان مخالفت می کنند که اخوان در راه اعاده وحدت و حکومت و خلافت اسلامی تلاش می کند.